

*Швидка Т. І.,**кандидат юридичних наук,
асистент кафедри господарського права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокат*

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Анотація. Регулювання конкуренції відбувається як на національному, так і на міжнародному рівні. Враховуючи процеси глобалізації, питання ефективності застосування національних норм конкурентного права постає під велике питання. А отже, уніфікація правил та принципів конкуренції і створення інтернаціонального антимонопольного комітету є вкрай актуальним питанням в умовах сьогодення. Регулювання конкуренції в міжнародному масштабі відбувається на рівні Європейського Союзу, СОТ та інших міжнародних інституцій.

Ключові слова: економічна конкуренція, конкурентна політика держави, антимонопольне регулювання, конкурентне законодавство, глобалізація.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтеграції економіки України у світовий ринок актуальним є дослідження монополізації в глобальному вимірі, що напряму впливає на становлення національного малого та середнього бізнесу на просторах міжнародного ринку. Умови існування глобальних світових ринків передбачають розроблення країною стратегії і тактики виходу на міжнародну арену з власним конкурентоздатним виробництвом, дозволяють бути достойними конкурентами, при цьому рівень конкурентності повинен бути забезпечений як усередині країни, так на міжнародній арені господарювання.

Аналіз останніх досліджень. Під час написання статті автором було проаналізовано багато наукових статей та нормативно-правових актів національного та міжнародного права, включаючи праці таких вчених, як Д. Задахайло, В. Геєць, К. Смирнова, В. Муравйов, О. Маслак, Л. Квятковська, П. Куліничев, І. Савченко та інші.

Мета статті – розглянути та проаналізувати стан міжнародної конкуренції та вплив глобалізації на функціонування суб'єктів національного ринку. Визначити основні правила та принципи регулювання конкуренції в рамках Європейського Союзу та СОТ.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація міжнародного економічного простору актуалізує розгляд проблеми забезпечення добросовісної конкуренції як на всесвітньому, так і на національному ринках. Рівень конкурентоспроможності національної економіки багато в чому визначається діяльністю монополій як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. На сьогодні Україна займає певні позиції на просторах міжнародного ринку в різних сферах промисловості, але лівова частина впливу припадає на основних міжнародних суб'єктів економічної конкуренції – транснаціональних корпорацій. В умовах глобалізації та інтеграції економіки України у світовий ринок актуальним є дослідження монополізації в глобальному вимі-

рі, що напряму впливає на становлення національного малого та середнього бізнесу на просторах міжнародного ринку.

На фоні глобалізаційних процесів особливо актуальною виглядає проблема формування єдиного підходу в галузі забезпечення добросовісної конкуренції та підвищення рівня конкурентоздатності національної економіки. Курс країни повинен бути спрямований на зростання рівня конкурентоздатності національних товарів і послуг на світовій арені. *Умови існування глобальних світових ринків передбачають розроблення країною стратегії і тактики виходу на міжнародну арену з власним конкурентоздатним виробництвом, дають можливість виступати достойними конкурентами, при цьому рівень конкурентності повинен бути забезпечений як усередині країни, так на міжнародній арені господарювання. Антимонопольне регулювання повинно бути побудовано, враховуючи інтереси малого, середнього та крупного бізнесу, поряд із запобіганням монополізації ринків.* Авжеж, без вдалого регулювання конкурентних відносин та налагодження рівня конкурентності всередині країни неможливо досягнути рентабельності та ефективності галузей економіки, які можуть стати конкурентоспроможними на світовому ринку [1]. Як зазначає Д.В. Задахайло, вступ України до СОТ також вимагає за допомогою активних засобів державного регулювання забезпечити національним товаровиробникам максимально високий рівень конкурентоздатності [2, с. 18].

Сучасні глобалізаційні процеси призводять до трансформації конкурентних відносин у таких напрямках: по-перше, в умовах глобалізації конкуренція трансформується в багаторівневу систему, яка передбачає розвиток специфічних форм конкурентних відносин у залежності від співвідношення глобального та національного рівнів; по-друге, відбувається зміна форм і методів конкуренції, що полягає в переважанні елементів співробітництва та партнерства над суперництвом унаслідок якісних змін цілей господарювання суб'єктів глобалізованого простору [5, с. 58].

У рамках першого напрямку мається на увазі конкуренція ТНК з національними суб'єктами господарювання на національних ринках, що передбачає кооперацію та конкуренцію в процесі франчайзингу. А інший рівень передбачає конкуренцію всередині ТНК між їх підрозділами. Конкуренція на цьому рівні може проявлятися у двох формах в залежності від наявності або відсутності жорстких структурних взаємозв'язків усередині транснаціональної освіти: або як боротьба за залучення внутрішніх потоків ресурсів, або як конкуренція між структурними підрозділами за споживача [11].

В умовах технологічного прогресу змінюється структура ринку, відкриваються кордони, з'являються та впроваджують-

ся у виробництво новітні технології, створюються та функціонують нові компанії в різних сферах виробництва – все це не може функціонувати в рамках глобальної монополізації, адже останнє призводить до неспроможності новим суб'єктам міжнародного ринку конкурувати з уже стійкими картелями, міжнародними концернами, синдикатами, які займають монопольне становище на просторах світового ринку. Конкуренція – це найважливіша ланка всієї системи ринкового господарства; це суперництво, боротьба між виробниками товарів та послуг за кращі, економічно вигідні умови виробництва та реалізації продукту. Вона є тією ринковою силою, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції, яка урівноважує ринкові ціни.

Сьогодні ми маємо ситуацію на світовому ринку, що явно виражає олігопольний характер конкуренції в більшості галузей економіки, в якому спостерігається домінування невеликої кількості світових лідерів; у кожній галузі виробництва існують від одного-двох до десятків наймасштабніших учасників, які розподіляють між собою той чи інший ринок.

Як приклад розглянемо ринок платіжних систем, основними лідерами якого є компанії *Visa Inc.* та *MasterCard Worldwide*, які займають приблизно 55% цього ринку. Обидві компанії є транснаціональними корпораціями, які надають послуги проведення платіжних операцій клієнтам у всьому світі. Натомість українська платіжна система *PrivatMoney*, яка з 2010 року ввійшла на міжнародний ринок у даній сфері, не має спроможності конкурувати з основними вищезазначеними суб'єктами, адже останні безумовно диктують «правила гри» іншим суб'єктам цього сегменту ринку. Така ж ситуація – майже в будь-якій галузі виробництва, починаючи від ринку мобільних телефонів, де безспірними флагманами є *Apple* і *Samsung*, закінчуючи ринком виробництва літаків, що розподіляють між собою компанії-гіганти “Boeing” та “Airbus”.

Однією з тенденцій ТНК є злиття і поглинання, що надають більші конкурентні переваги і без того могутнім ТНК. Прикладом такого поглинання виступає на ринку виробництва шоколадної продукції транснаціональна корпорація *Mars Incorporated*, яка займає більше 40% цього ринку. *Mars Inc.* володіє такими компаніями, як *Wrigley*, *Masterfoods*, *Royal Canin*, *Pedigree Petfoods*. Після придбання компанії *Wrigley* корпорація *Mars* стала провідною світовою кондитерською компанією, яка володіє брендами, що займають лідируючі позиції в більшості країн світу: *M&M's*, *Snickers*, *Dove*, *Mars*, *Extra*, *Orbit*, *Milky Way*. В області виробництва кормів для тварин – *Pedigree*, *Royal Canin* і *Whiskas*. Таку ж політику демонструє і компанія *Nestle*, що займає велику частку на ринках кондитерських виробів (*Kit Kat*, *Aero* та ін), напоїв (*Nestea*, *Perrier*, *S.Pellegrino*, *Vittel*), корму для тварин (*Purina*, *Felix*, *Friskies* та ін). Таких прикладів можна приводити безліч. Серед найбільших світових монополістів можна також виділити компанії *Google* і *Microsoft*, *Coca-cola company*, *Pepsico*, *Procter & Gamble*, *Kraft*, *Danone* тощо, які мають різні напрямки діяльності і займають долю різних сегментів ринку, а отже, загубивши свої позиції в одному секторі, компанія може залишитися лідером в іншому або відкривати нові напрямки виробництва. Причому злиття і поглинання відбувається в різних сегментах ринку ще для того, щоб уникнути «реального» визнання заняття монопольного положення на тому чи іншому ринку. Фактично майже на всіх ринках відбувається конкуренція між крупними ТНК, у той час як дрібні національні компанії не можуть виходити на ринки

із своєю власною конкурентоспроможною продукцією, адже ні в ціновому сегменті, ні в якісному не можуть здобути лідируючих позицій. Отже, вимушені грати за правилами монополістів.

Гіршою ситуація є, коли мова йде про картельні змови, особливо міжнародного масштабу, що є прямим порушенням міжнародної антимонопольної політики та призводить до неспроможності виходу на світовий ринок національних суб'єктів виробництва, а також конкуренції з уже існуючими лідерами.

Для підтримки добросовісної конкуренції та недопущення зловживання монопольним становищем необхідно врегулювати діяльність ТНК на світовому ринку, необхідним є розроблення (в розрізі міжнародного права) уніфікованих правил поведінки ТНК, а також врегулювання конкурентних відносин між ТНК та суб'єктами малого і середнього бізнесу. Важливим є вдосконалення національного законодавства у сфері регулювання конкурентних відносин суб'єктів господарювання, а саме стосовно діяльності дочірніх підприємств міжнародних ТНК на території України та додержання конкурентних вимог із національними виробниками.

Необхідно наголосити, що міжнародне та національне законодавство має сприяти розбудові ринків, що функціонують на засадах економічної конкуренції. В цьому сенсі слід зазначити створення Світової організації торгівлі, яка стала однією з найвпливовіших та найефективніших інституцій, діяльність якої пов'язана з регулюванням та забезпеченням конкурентних відносин. Головна мета діяльності СОТ полягає в тому, щоб торгівельні стосунки країн відбувалися на конкурентних принципах. Вступ країни до СОТ передбачає дотримання угод СОТ такими країнами [8]. Україна також в 2008 році стала повноправним членом СОТ.

Серед принципів, що передбачають угоди СОТ, виділяють: принцип недискримінації на митному кордоні, який передбачає відмову від дискримінації іноземних виробників порівняно з національними виробниками тієї чи іншої продукції або надання послуг на національному ринку. Принцип захисту національної промисловості, тобто захисту національного товаровиробника, заснований лише на митних тарифах, а не на торгівельно-політичних заходах. Прозорість торгівельної політики. Вирішення торгівельних суперечок відбувається шляхом консультацій та переговорів. Принцип недопущення надання субсидій як допомоги одним учасникам, за якого відбувається ставлення інших суб'єктів господарювання в невідгдане положення. Створення прозорих механізмів державної допомоги та недопущення обмеження конкуренції. Категорично заборонено надання субсидій власним виробникам порівняно з іноземними. Правилами СОТ заборонено або обмежено надання тільки тих субсидій, які мають негативний вплив на торгівлю та спотворюють умови міжнародної конкуренції, категорично заборонено надання субсидій власним виробникам порівняно з іноземними, що порушують умови недискримінаційності.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Україна взяла на себе певні зобов'язання щодо імплементації чинного законодавства ЄС у правове поле України, зокрема у 2018 році було прийнято Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [10]. Сьогодні в Україні триває активний процес модернізації інституту державної підтримки, що передбачає оновлення та вироблення нових механізмів відбору стосовно суб'єктів господарювання, яким має надаватися певна підтримка (допомога).

Варто зазначити, що в рамках СОТ було прийнято Антидемпінговий кодекс – Угоду про застосування Статті 6 ГАТТ 1994 року [9], де встановлене поняття демпінгу, тобто товар вважається таким, що демпінгується, якщо вводиться в торгівлю іншої країни за вартістю, меншою від звичайної, якщо експортна ціна товару, що експортується з однієї країни до іншої, менша від порівняльної ціни, яка встановлюється в ході звичайної торгівлі на аналогічний товар, призначений для споживання в країні-експортері. Угода СОТ про застосування антидемпінгових процедур дає змогу урядам країн-членів СОТ застосовувати відповідні заходи проти товарів, що ввозяться на територію країни за демпінговими цінами, у випадках, коли це завдає матеріального збитку вітчизняним товаровиробникам у даній галузі. Угодами СОТ встановлюються правила, дотримання яких необхідно для країн під час застосування заходів захисту від демпінгового або субсидованого імпорту або зростання імпорту, що завдає серйозної шкоди національному виробництву [8].

Проте демпінг розглядається СОТ тільки як економічне правопорушення, яке здійснюється іноземним виробником умисно шляхом продажу товарів за ціною, нижчою за нормальну вартість, унаслідок чого національним виробникам аналогічних товарів заподіюється матеріальна шкода, оскільки вони не мають змоги реалізувати товар за нормальною ціною та втрачають прибуток. Демпінг – міжнародне явище, оскільки реалізується одним виробником продукції на території іншої держави шляхом експорту та імпорту товарів. Для боротьби із цим явищем на міжнародному рівні в Антидемпінговому кодексі СОТ встановлені норми, що регулюють процедуру порушення антидемпінгового розслідування та застосування антидемпінгових заходів, які полягають у введенні, за рішенням виконавчої влади, антидемпінгового мита, в тому числі тимчасового антидемпінгового мита тощо.

Більшість умов та принципів, що передбачені в угодах СОТ, схожі із принципами регулювання конкуренції в рамках ЄС, що відбувається на рівні Регламентів і Директив. Основними принципами регулювання конкуренції в ЄС, закріпленими у статтях 101-108 Договору про функціонування ЄС (Лісабонський договір) [6], є заборона картельних змов та будь-яких узгоджень, які шкодять конкуренції; заборона зловживання монополією; контроль за злиттями та за наданням державної допомоги; захист від недобросовісної конкуренції [7].

Адже важливим моментом є те, що діяльність СОТ не тільки має бути спрямована на впорядкування відносин шляхом заборон, а й набути активного функціонального призначення щодо стимулювання правовими засобами відтворення тих елементів ринкової економіки, які є нерозвинутими, що передбачає формування необхідного комплексу ринкових умов.

Безумовно, вступ України в СОТ – це певний крок уперед, відкриття нових можливостей виходу на міжнародний ринок із власною конкурентоспроможною продукцією, вхід на національний ринок іноземних товарів за доступними цінами та ін. Але є і моменти, які негативно позначилися на деяких вітчизняних виробниках, які не змогли подолати конкуренцію з імпортними товарами. Сьогодні актуальною є проблема не просто уніфікації та гармонізації українського законодавства до європейського законодавства, а постає питання створення нових механізмів регулювання конкуренції на світовому ринку та підтримання національного товаро-

виробника. Авжеж, без вдалого регулювання конкурентних відносин та налагодження рівня конкурентності всередині країни неможливо досягнути рентабельності та ефективності галузей економіки, які можуть стати конкурентоспроможними на світовому ринку.

Існує нагальна необхідність активної протидії проявам олігархічної економіки засобами конкурентного права для створення реального конкурентного середовища, що забезпечує постійне зниження виробничих витрат та запровадження інновацій.

Усе це потребує не тільки застосування методів захисту конкуренції, але й стимулювання конкурентного середовища. Не менш важливим є запровадження методів попередження, запобігання і припинення здійснення антиконкурентних правопорушень.

Висновки. 1. Умови існування глобальних світових ринків передбачають розроблення країною стратегії і тактики виходу на міжнародну арену з власним конкурентоздатним виробництвом та можливість виступати достойними конкурентами, при цьому рівень конкурентності повинен бути забезпечений як усередині країни, так на міжнародній арені господарювання. Антимонопольне регулювання повинно бути побудоване з урахуванням інтересів малого, середнього та крупного бізнесу, поряд із запобіганням монополізації ринків.

2. Однією з тенденцій ТНК є злиття і поглинання, що надають більші конкурентні переваги і без того могутнім ТНК. Причому злиття і поглинання відбувається в різних сегментах ринку, важливе для того, щоб уникнути «реального» визнання заняття монополією на тому чи іншому ринку. Майже на всіх ринках відбувається конкуренція між крупними ТНК, у той час як дрібні національні компанії не можуть виходити на ринки зі своєю власною конкурентоспроможною продукцією, адже ні в ціновому сегменті, ні в якісному не можуть здобути лідируючих позицій. Отже, контроль за злиттями і поглинаннями повинен відбуватися з урахуванням інтересів дрібних суб'єктів ринку.

3. Для підтримки добросовісної конкуренції та недопущення зловживання монополією необхідно врегулювати діяльність ТНК на світовому ринку; необхідним є розроблення (в розрізі міжнародного права) уніфікованих правил поведінки ТНК, а також урегулювання конкурентних відносин між ТНК та суб'єктами малого і середнього бізнесу. Важливим є вдосконалення національного законодавства у сфері регулювання конкурентних відносин суб'єктів господарювання, а саме стосовно діяльності дочірніх підприємств міжнародних ТНК на території України та додержання конкурентних вимог із національними виробниками.

4. Необхідно наголосити, що міжнародне та національне законодавство має сприяти розбудові ринків, які функціонують на засадах економічної конкуренції. В цьому сенсі слід відмітити створення Світової організації торгівлі, яка стала однією з найвпливовіших та найефективніших інституцій, діяльність яких пов'язана з регулюванням та забезпеченням конкурентних відносин. Головна мета діяльності СОТ полягає в тому, щоб торгівельні стосунки країн відбувалися на конкурентних принципах.

5. Важливим моментом є те, що діяльність СОТ не тільки має бути спрямована на впорядкування відносин шляхом заборон, а й має набути активного функціонального призначення

щодо стимулювання правовими засобами відтворення тих елементів ринкової економіки, які є нерозвинутими, що передбачає формування необхідного комплексу ринкових умов.

6. Необхідно враховувати той момент, що в СОТ входять держави з різним рівнем економічного розвитку. Є держави, де недостатньо розвинені ринкові відносини, і застосування уніфікованих правил СОТ може призвести до гальмування стабільного економічного розвитку. Також необхідно наголосити на можливості створення органу, який діє в рамках СОТ, метою діяльності якого є врегулювання міжнародних суперечок, що виникають у сфері конкуренції.

Література:

1. Гесць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія. Частина 1. 2008. URL : <https://textbooks.studio/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/zakonodavchiy-zahist-ekonomichnoji.html>.
2. Задихайло Д.В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 456 с.
3. Смирнова К.В. Сучасні тенденції правового регулювання конкуренції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 121 (частина I). 2014. С. 157–166.
4. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
5. Маслак О., Квятковська Л. Конкуренція: її сутність та особливості в умовах глобалізації. *Технологический аудит и резервы производства*. 2014. № 3/3(17). С. 57–61.
6. Договір про функціонування Європейського союзу. Консолідована версія. Consolidated version of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. С. 326 (26.10.2012), 1–390. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>.
7. Офіційний сайт Європейської комісії. URL : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1784_en.htm.
8. Членство України в СОТ: огляд зобов'язань та коментарії до них. URL : http://www.ier.com.ua/files/Books/16_Chlenstvo_v_SOT/16_book_2008_Guidebook_TIBA_ua.pdf.
9. Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010.
10. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 року № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 34. Ст. 1173.
11. Савченко І.А. Сучасні підходи до економічної сутності конкурентних відносин. *Ефективна економіка*. № 2. 2013. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1785>.

Швыдка Т. И. Проблемы международно-правового регулирования отношений экономической конкуренции

Аннотация. Регулирование конкуренции происходит как на национальном, так и на международном уровне. Учитывая процессы глобализации, проблемы эффективности применения национальных норм конкурентного права подпадают под большой вопрос. А значит, унификация правил и принципов конкуренции и создание международного антимонопольного комитета является крайне актуальным вопросом в сегодняшних условиях. Регулирование конкуренции в международном масштабе происходит на уровне Европейского Союза, ВТО и других международных организаций.

Ключевые слова: экономическая конкуренция, конкурентная политика государства, антимонопольное регулирование, конкурентное законодательство, глобализация.

Shvydka T. Issues of international legal regulation of protection of economic competition

Summary. The regulation of competition takes place both at the national and international level. Taking into account the processes of globalization, the problem of the effectiveness of the application of national competition law issues is questionable. Therefore, the unification of the rules and principles of competition and the creation of an international antimonopoly committee is a very topical issue in the present. The regulation of competition on an international scale takes place at the level of the European Union, the WTO, and other international institutions.

Key words: economic competition, state competition policy, antitrust regulation, competition law, globalization.